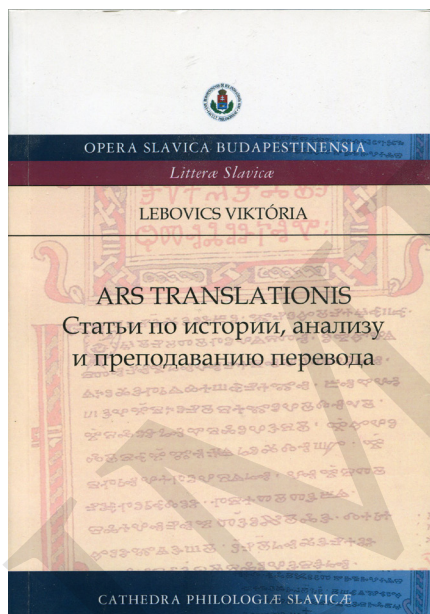

РЕЦЕНЗІЇ

Леся Мушкетик

КНИГА З ПИТАНЬ СЛОВ'ЯНСЬКОГО
ТА УГОРСЬКОГО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Ars translations. Статті по історії, аналізу і преподаванню перевода. Budapest : ELTE BTK Szláv filológiai Tanszék, 2018. 286 с.

Збірник «Ars translations. Статті по історії, аналізу і преподаванню перевода» (Budapest: ELTE BTK Szláv filológiai Tanszék, 2018. 286 с.) завідувачки кафедри української філології Інституту славістики Будапештського університету Вікторії Лебович є своєрідним підсумком її багаторічної діяльності на терені дослідження теорії та практики перекладу угорською та слов'янськими мовами. Відомо, що авторка свого часу закінчила Ужгородський університет і вже багато років поспіль працює на згадуваній кафедрі Інституту славістики викладачем різних курсів з україністики, а нині – завідувачкою. У її творчому доробку також студії з української літератури, підготовка різноманітних підручників і посібників, до

прикладу: Лебович В., Осипова І. «Доброго дня, Україно: підручник». (Будапешт, 2006). В. Лебович має великий практичний перекладацький досвід, адже крім художнього перекладу тощо, викладання курсів в університеті вона активно займалася й займається усним перекладом, була перекладачем на багатьох зустрічах високого міжнародного рівня в Угорщині й Україні. В. Лебович – Голова угорської асоціації українців, член Новітнього філологічного товариства, віце-президент Фахового об'єднання конференції перекладачів.

У передмові до своєї книги (*Від автора*) В. Лебович повідомляє, що «Ars Translationis» (з лат. мистецтво перекладу) – це збірка статей російською й українською мовами з історії, аналізу і викладання художнього, усного і письмового перекладу. Вона окреслює завдання перекладача у процесі передачі тексту, специфіку і складнощі роботи, говорить про його роль як творця, а не просто ремісника, транслятора. В. Лебович зазначає: «На основі досвіду, набутого упродовж моєї багаторічної університетської викладацької діяльності на терені усного та іншого перекладу я з певністю стверджую: художній, усний та спеціальний переклад – попри труднощі – є напрочуд приємною і хвилюючою, захопливою діяльністю, адже він дає можливість занурення у красу мови, заглиблення в оформлений письмовий чи усний текст, значною мірою сприяє засвоєнню будь-якої іноземної мови, глибшому пізнанню літератури та в широкому розумінні культури народу» (с. 239).

Значну частину статей книги присвячено аналізу художнього перекладу на українсько-російсько-угорському матеріалі. Дослідниця розглядає, зіставляє різночасові та різномовні версії перекладів творів відомих поетів і письменників, оцінюючи працю перекладачів, додаючи багато інших відомостей з мовно-літературно-мистецького дискурсу. Так, у колі її зацікавлень давно перебуває унікальний журнал «Ukránia» (Україна: Огляд українсько-угорських культурних та економічних зв'язків), що виходив упродовж 1916 року в Угорщині (усьо-

го 20 чисел). Редактором часопису був Гіядор Стрипський – етнолог, літературознавець, бібліограф і перекладач, який багато зробив на ниві українсько-угорських контактів у мові та культурі. В. Лебович дає характеристику журналу, його змісту, а далі описує й аналізує вміщені в ньому переклади української літератури (зокрема Г. Стрипського), але передусім твори І. Франка і Т. Шевченка. Наприкінці статті подає додатки із переліком статей журналу за числами, далі – з літературної критики і перекладів. Є в неї й окремі дослідження передачі різними мовами творчості згаданих митців, зокрібно це різночасові версії перекладів «Заповіту» Т. Шевченка, їх усього 16, що є непересічним явищем в історії перекладу. Авторка згадує обставини, у яких було написано «Заповіт», простежує історію, місце і час створення перекладів, описує силуетки перекладачів – угорських та українських, їхні творчі знахідки та невдачі тощо. У статті «Твори Івана Франка угорською мовою» йдеться про переклади творів І. Франка цією мовою впродовж 120 років. Найбільше їх з'явилося в радянський період, тут названо серед інших відомих на той час перекладачів з української мови Єву Грігашші та Дьордя Радо. Не оминула увагою В. Лебович і таке важливе питання як переклад з перекладу, що практикувався певний час у СРСР і поширювався на інші країни. Згодом його визнано неприйнятним. Згадує авторка й зацікавлення І. Франка зв'язками давніх русів з угорцями, про що він довідався з латинської хроніки «Діяння угорців» Аноніма, який і змалював у своїй віршованій сазі про часи легендарного вождя Алмоша. В іншій розвідці проаналізовано художній переклад твору І. Франка «До світла (Оповідання арештанта)», виконаного і надрукованого в журналі «Ukránia» Г. Стрипським.

Стаття «“Чудний” чи “чудовий” Петербург Шевченка?» присвячена порівняльному аналізу так званого петербурзького тексту комедії Т. Шевченка «Сон», у передачі трьох перекладачів – угорською Антала Гідаша і Шандора Вереша та

російською Володимира Державіна. На основі розглянутих прикладів (центральною з яких є передача лексем «дивний» та «чудний») В. Лебович доходить висновку, що жодному з них не вдалося відтворити атмосферу самого вірша – протиставлення свого, українського та чужого, незнайомого і загрозливого, сатиричного зображення цариці тощо в поемі, що знівельовано перекладачами і тому не відтворює гостроту сатири. У статті «Українські переклади плачу Ярославни» простежено 135-літній шлях перекладів (їх здійснили 26 перекладачів) найліричнішого уривку «Слова о Полку Ігоревім» в українській літературі. Про труднощі відтворення оригіналу українською мовою – у прозі чи поезії, перекладах чи переспівах, з використанням засобів уснопоетичної творчості чи без них тощо йдеться у розлогій студії В. Лебович.

Одним із найскладніших у перекладацькій праці є переклад реалій, які можуть нівелюватися в тексті-приймачі або ж ставати екзотизмами, незрозумілими для читачів. В. Лебович цілком слушно називає можливі засоби їх передачі, як-от: транскрипція і транслітерація, уподібнювальний, контекстуальний, гіпонімічний переклад, створення неологізму та заміна реалії. Їх вибір залежить від перекладача (с. 133). Ці явища вона розглядає у двох працях на прикладі угорських перекладів «Тараса Бульби» М. Гоголя (с. 121–143).

На основі прикладів перекладу угорською мовою роману Чингіза Айтматова «Прощай, Гульсарі!» В. Лебович у статті «Чи ірже сонце?» демонструє неточності й помилки, допущені недобросовісним перекладачем, що спотворюють і перекручують зміст, не відбивають поетичної суті змальованих образів. Стаття В. Лебович «Михайл Лермонтов, Максим Рильський і переклад» – на основі доповіді на конференції – присвячена роздумам авторки над питаннями перекладу творів М. Лермонтова. У своїй студії вона вміщує цінні поради і спостереження М. Рильського, який знав багато мов, був досвідченим перекладачем і теоретиком перекладу, його думки є актуаль-

ними й досі, зокрема про те, що переклад «...поетичного твору повинен бути в першу чергу талановитим» (с. 147). Йдеться про творчу інтуїцію, майстерність, особливо в перекладі віршованих творів. Наприкінці авторка публікує вірш М. Рильського про мистецтво перекладу, яке той дотепно порівнює з полюванням стрільця на птаха, так метафорично він закликає не вбивати поезію, а залишити в ній «думку живу». Про силуетки перекладачів – Д. Білоуса, Г. Кочура та ін. ідеться у розвідці «Образ перекладача в художній літературі», де показано також специфіку праці усного перекладача – очима самого перекладача з оповідання В. Діброви. Розгляд цих питань продовжено в студії «Кабіна синхроніста», відомо, що усний переклад вважається одним із найскладніших і буває послідовним і синхронним, вимагає вільного володіння мовами, значного запасу знань, винахідливості і головне – практики, на чому наголошує В. Лебович. У статті «Ох, вже цей переклад...» змодельовано певну перекладацьку ситуацію на прикладі передачі тексту з російської литовською, українською й угорською мовами, який здійснили непрофесійні перекладачі з виголошеного на конференції тосту. Зафіксований на відео експеримент дозволив виявити найкращий переклад, проаналізувати типові помилки й огріхи при передачі стилістики, лексики чи граматики висхідного тексту, що, як вважає авторка, є корисним при навчанні студентів. Саме цей досвід продемонстровано нею у статті «Роль і місце перекладу у навчанні мови». Авторка послідовно показує етапи навчального процесу, їх особливості, роботу над текстами, зосереджуючись на уривках з художніх творів – саме вони дають багатий матеріал для творчої передачі й цікавих рішень, конкретики, яку теж представлено в студії. Вона вкотре акцентує, що перекладу треба навчатися, справжній перекладач – професіонал, цим не можна легковажити, адже не кожен, хто добре володіє мовою, може адекватно перекласти текст, як це думають на загал. В огляді «Загадковий перекладач-сфінкс» ідеться про

історію усного перекладу – від давніх часів донині, тут знаходимо відомості про специфіку праці перекладача в різні часи і в різних країнах, наголошено, що усний переклад активно розвивався в ХХ ст. і також сьогодні, у часи посилення міжкультурної комунікації і глобалізаційних процесів. Виникає й машинний переклад, який, однак, у багатьох ситуаціях навряд чи замінює людину.

Наприкінці книги вміщено перші публікації статей, розширена анотація до книги угорською мовою і покажчик імен.

Творчій манері дослідниці властива скрупульозність і ґрунтовність у розгляді як загальніших питань розвою перекладу, так і окремих його явищ. Тому в її дослідженнях знаходимо уточнення, введення нових, ще невідомих чи маловідомих даних з історії написання і перекладу художніх творів, перекладацькі феномени вона намагається подавати у широкому дискурсі, додаючи власне трактування об'єктів вивчення. Водночас її стиль не є суто академічним, авторка прагне зацікавити читача, апелює до нього, чому сприяє й емоційно-піднесений тон, м'який гумор тощо. Видання є актуальним і з погляду аналізу українсько-угорського й угорсько-українського перекладу, адже, на жаль, зі зменшенням і майже припиненням згадуваних перекладів художньої літератури в Україні та в Угорщині на цьому терені припинилися осмислення й оцінка перекладацької діяльності. Книга є корисною і потрібною як фахівцям, так і початківцям, перекладачам і студентам, вона допоможе і в навчанні мови, адже під час перекладу її засвоєння відбувається автоматично, сприяє вдосконаленню як власного, так і іноземного мовлення. Її прочитання буде цікавим для представників різних теренів гуманістики – літературознавців, лінгвістів, істориків, психологів та ін., а також для широкого кола читачів.